

Mülkiyet ve Ahlâkî Hayat*

Jason Baldwin**

Hayek'in "özel mülkiyet, özgürlüğün en önemli teminatıdır" sözü pek çok bakımdan doğrudur. Bireyin, devletin ve diğer birey ve grupların saçma arzularının tahakkümünden masun olmasını sağlayan şey özel mülkiyettir. Robert Nozick'in zarif bir biçimde ifade ettiği gibi, mülkiyetin yeniden dağıtım yönündeki tarih dışı hiçbir plân/tasarı, bireyin özel mülkiyetini kendi tercihi yönünde kullanmasıyla bağdaşmaz. Fakat ben bu yazıda, özel mülkiyet kurumunun, bireysel ahlâkî sorumluluğu ortaya koyan özgürlüğün temelini tesis etme yolları üzerinde durmak istiyorum.

Özel mülkiyet ve ahlâkî özgürlük (moral freedom) arasındaki bağlantıyı doğru bir biçimde anlamak için özgürlüğün doğası hakkında bir gözlemle başlamamız gerekir: Bir yaratığa özgürlük yüklemek, sadece o yaratık az ya da çok "belirlenmiş" bir çevrede yaşıyorsa anlamlı olur. Veya başka bir şekilde söylersek, özgürlük sınırlama gerektirir, çünkü özgürlük alanı, tercihlerin hayata geçirildiği alanıdır ve tercihler sadece insanların tüm istekleriyle uygun düşmeyen gerçekle uzlaşan bireyler için vardır. Kötülük sorunu tartışmasında, C. S. Lewis'in açıkça ifade ettiği gibi, özgür bireylerin oluşturduğu her türlü toplum, bireylerin etkileşim hâlinde olabilecekleri ortak bir faaliyet alanı gerektirir. İnsanoglu için bu faaliyet alanı madde dünyasıdır. "Fakat eğer sorun tarafsız bir alan olarak hizmet etmekse, bu alanın kendine has muayyen bir doğası olmalıdır" der, *The Problem of*

* "Property and Moral Life", *The Freeman: Ideas on Liberty*, February 1998.

** Felsefeci, yazar.

Pain'de Lewis. Diğer insanların ve nesnelerin dışsallığı, ahlâkî sorumluluğu mümkün kılan tercih ve hareket/eylem alanını yaratır. İnsan çevresinin sabit oluşu, kendi tercihlerimizde bile sınırlamadan asla kaçamayacağımız anlamına gelir. Yalnızca seçenekler yelpazesi sınırlı değildir, tercih etme eylemi de, paradoksal olarak, öz sınırlama eylemidir.

Tage Lindborn, *The Myth of Democracy*'de şöyle der: "Bizler özne-nesne dikotomisi içinde yaşarız. Varoluşun zıtlıklarından kaçamayız. İrade özgürlüğünün, tercih özgürlüğünün bile, en azından resmî bakış açısından, bir sonu vardır. Özgürce neyi tercih ettiysek o olmak zorundayız." Bu şu anlama gelir; insan özgürlüğü gerçekten de teslimiyetten kaçma özgürlüğü değil, teslim olma özgürlüğüdür. Teslimiyet/bağlılık, kişinin tercihlerinin sonuçlarının sorumluluğunu üstlenmesini gerektirir. Dış dünya, insan özgürlüğünün tatbiki için bir faaliyet alanıdır.

Hayatta Kalma, Görev, Öz-Gelişim

Özel mülkiyet kurumu, dış dünyanın parçalarını belirli ahlâkî aktörlerle birleştirir. Özel mülkiyet bireylerin eylemlerine ahlâkî bir değer verir. Bu görüş en azından üç yönden doğrudur. Öncelikle, özel mülkiyet, bireyin kendi varoluşundan sorumlu olmasını sağlar. İnsan hem ruh hem de vücuttur ve fizikî varoluş, kendini idame ettirmek için belli maddî koşulları gerektirir. Mülkiyetin var olması, yaşama sorumluluğunu bireyin omuzlarına yükler. Konuyu daha somut bir biçimde ortaya koyarsak, özel mülkiyet kurumu, barınacak bir yer istersem kendi evimi yapmama, yemek istersem kendi ürünlerimi yetiştirmeme ve ısınmak istersem odunlarımı kesmeme izin verir.

Eğer bir işçinin ürünleri, daha az çalışkan olan komşuları tarafından yağmalanmaya maruz kalırsa, hiç kimsenin o işle uğraşmaya istekli olmayacağı açıktır. Bu koşullar altında, kişiye ait olan özel mülkiyet kavramı anlamını yitirir. Günümüzün dünyasında en muhtemel senaryo, devletin, güvence altına alınmış toplumsal asgarîyi elde etmek için tüm mülkiyetin dağıtımını konusunda son sözü söyleme hakkına sahip olacak olmasıdır. Ancak, özel mülkiyete zarar verme pahasına mümkün olan bu tip bir güvence, bireyin kendi ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğunu ortadan kaldırır. Ahlâkî özgürlük, tercihler ve onların belli bir süre sonra ortaya çıkacak sonuçlarının sorumluluğunu üstlenmeyi gerektirir.

Refah devleti tercihler ve sonuçlar arasında radikal/köklü bir ayırım yaratır. Devlet maddî refahımı sağladığı zaman, ben, kendi geleceğimi belirleyecek tercihler yapma konusunda artık ahlâkî olarak özgür olamam; ne

Piyasa

yapıp yapmadığının önemi olmadan, devlet, fiziksel ihtiyaçlarımı sağlayacaktır. Richard M. Weaver'ın *Ideas Have Consequences*'da belirttiği gibi, "insanlara yarını düşünmemelerini, çünkü devletin geleceklerini garanti altına aldığını söyleyen hiçbir toplum sağlıklı değildir. Öngörü olarak yorumladığım basiretli davranma yeteneği kişisel değerleri geliştirmek için bir fırsattır." Kendi hayatımı idame ettirme özgürlüğü, yalnızca özel mülkiyete gösterilen saygının bunu yapmama izin verdiği yerde var olabilir.

Özel mülkiyetin ahlâkî özgürlüğü sağlamanın ikinci yolu, bireyin, komşularına karşı olan ahlâkî görevini özgürce yerine getirmesine izin verilmesidir. Bu, ahlâkî olarak anlamlı eylemlerin özgürce gerçekleştirilmesi gerektiği yönündeki ahlâkî teorinin bir aksiyomudur. Bu özgürlük koşulu, doğal olarak, insanların, diğer kişilere borçlu olduğu maddî görevler için geçerli olacaktır: İhtiyaç içinde olan insanlara yardım etme görevini yerine getirmek için bu kişilere mülkiyetimi verme konusunda özgür olmam gerekir. Fakat refah devleti, mülkiyet sahiplerinin ahlâkî fail olarak hareket etme olanağını reddeder. Robert Nozick, *Anarchy, State and Utopia*'da, açıkça, "işçinin kazancının vergilendirilmesi insanların köleleştirilmesi ile aynı şeydir..." demiştir. Refah devleti, aslında kendileri için çalışanları köleleştirir ve onların mülkiyetini güç kullanarak faydacı bir çizgide yeniden dağıtır. Bu yolda, özel mülkiyete yapılan tecavüz, bireyin hayırseverlik ve iyilik erdemlerini ortaya koyma fırsatını yok eder. Bu birey, kendisinden zorla gasp edilen servetten vazgeçtiği için takdire lâayık bir kişi olarak değerlendirilmez. Özgürlük, ahlâkî sorumluluk için gerekli bir şarttır, özel mülkiyet de özgürlük için gerekli bir şarttır.

Özel mülkiyetin ahlâkî özgürlüğü teminat altına aldığı üçüncü yol, bireye, kişiliğinin tam gelişimini sağlaması için maddî araçlar sağlamasıdır. Yaptığımız ayırt edici insanî işlerin çoğunu mülkiyetimiz vasıtasıyla yaparız. Weaver'a göre, "mülkiyet sahipliği kişinin tam bir insan olması/kendini tamamlaması için irade alanı sağlar." İnsan, faaliyetleri mümkün kılan aletlere ve araçlara sahip olma fırsatı olmadan ne yazabilir, ne heykel yapabilir, ne performans gösterebilir, ne de bina inşa edebilir. Özel mülkiyet, adeta, gerçekleştirilen bireysel gücün/potansiyelin maddî bir manifestosu hâline gelir.

Öz gelişim konusunda özel mülkiyet ve özgürlük arasındaki bağlantı, belki de, özel mülkiyet eşitlik uğruna feda edildiğinde, bunun bireyin kimliğine nasıl yansıdığı incelenerek görülebilir. John Rawls, özel mülkiyeti, en az avantajlı konumda olanların isteklerine tâbi olan bir unsur olarak değerlendirir ve hem fizikî mülkün hem de bu mülkü yaratan bireysel özelliklerin toplumun ortak mülkü olarak değerlendirilmesi gerektiği sonucuna varır.

Birbiriyle kıyaslanamayan yeteneklerle birleştirilen özel mülkiyetin, eşitsizliği kaçınılmaz hâle getirmesi kesinlikle doğrudur; zira bazı insanlar diğerlerinden her zaman daha yeteneklidir ve daha fazla değer yaratır. Bireysellik, bu bireyselliğin mülkiyet yoluyla sağlanan maddî ifadesine saygı ortadan kalktığında kolayca yok edilir. Bu tip sosyalist, eşitlikçi bir toplumda, kişinin fert olma vasfını geliştirme özgürlüğü reddedilir, çünkü kişinin yaptığı hiçbir şey hakikaten ve yalnızca kendine ait olarak görülmez. Özel mülkiyet, insana maddî dünyada kendini tanımlaması için ayrıcalık verir.

Başarısız Olma Özgürlüğü

İnsanların mülkiyetle olan etkileşimi, sorumluluğun önemli bir parçasını temsil eder. Bu noktada, özel mülkiyet ve ahlâkî özgürlük arasında yukarıda kurulan ilişkinin iki anlamını açık bir biçimde ortaya koymak istiyorum. İlk olarak, her türlü özgürlüğün ıstıraplı ama gerekli olan yanı başarısız olma özgürlüğüdür. Bunu mülkiyet kullanımımıza uygularsak, ahlâkî özgürlük yoksul olma özgürlüğünü, bencil olma özgürlüğünü ve fark edilmeme özgürlüğünün de olmasını gerektirir. Eğer özel mülkiyet, hiç kimse yoksul, bencil ya da silik olmasın diye yok edilirse, böyle bir durumda kimsenin tam anlamıyla özgür olduğu söylenemez. Daha da fazlası, tarih bazı insanların sadece başarısız olabileceklerine değil, başarısız olacaklarına inanmamız için tüm sebepleri ortaya koyar. Başarısızlık, özgürlüğün bedelidir. İkinci olarak, işaret ettiğim ahlâkî özgürlük türleri, somut, nispeten küçük ölçekli mülkiyetle ilişkilendirilir. Malların, tercihlerin ve benzeri şeylerin büyük, soyut ve ortak sahipliği insan ve dış dünya arasındaki bağı zayıflatan, erdemleri ne olursa olsun, yasal kurgulardır ve bu doğrultuda, mülkiyet sahipliğinin yarattığı ahlâkî özgürlüğü ve sorumluluğu da zayıflatır. Lock'un klâsik mülkiyet anlayışında, bireyler, emeklerini maddî çevreyle birleştirerek servet üretirler. Global kaynak kıtlığı gerçeği, Locke'un koşuluna ilâveler yapmayı gerektirebilir, ancak bir kişinin kendi mülkiyetiyle nasıl tanımlanmaya başlanacağına anlaşılması konusunda bireyin bir amaca yönelik olarak ortaya konan emeği hâlâ başlangıç noktasıdır.

Bir kişi, parasını, dünya üzerindeki çok sayıdaki şirketten hisse alan ortak fondan komisyoncuya devrettiği zaman, bu kişi, yasal olarak, ortak fon hisselerine sahip olur; fakat onun yatırım yaptığı işle olan bağlantısı kendi tarafında önemli herhangi bir ahlâkî faile izin vermek için çok zayıftır, ve çoğunlukla da kasdi değildir. Gerçekten de tüm bu modern şirket nosyonu insanları sorumluluktan uzaklaştırır ve mülkiyeti nerden geldiği belli olmayan ve tehlikeli bir soyutlamaya indirger.

Piyasa

Dostoyevski'den Dersler

Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler*'indeki Engizisyon Mahkemesi Reisinden daha açık bir biçimde mülkiyet ve ahlâkî özgürlük arasındaki ilişkiyi temsil eden birkaç sözcü vardır. Mahkeme üyesi, Ivan Karamozov'un şiirsel ateizm müdafaasıyla süsleyerek, İsa'yı insanlığın zayıf topluluklarını, şiddetle istedikleri ekmekle beslemekte başarısız olduğu için mahkûm eder. İsa ise şeytanın geçici güç elde etme yönündeki baştan çıkarıcı teşviklerine direnmiş ve kabul ya da reddetmeyi, itaat etme ya da karşı koymayı, çalışma ya da aklıktan ölmeyi seçme konusunda insanları özgür bırakmıştır. Mahkeme başkanı ve kilise, böylece, bu insanların güvenlik yönündeki arzusunu gidermek için girişimde bulunur. İnsanlar özgürlük ve sorumluluk ıstırabı altında inler ve en temel maddî teminatlar için özgürlüklerini ve mülkiyetlerini isteyerek kiliseye teslim ederler: "Özgür oldukları müddetçe hiçbir bilim onlara ekmek vermeyecek, ama en sonunda onlar özgürlüklerini ayaklarımızın altına serecekler ve bize şöyle diyecekler: En iyisi bizi köleleştirin, ama bize yemek verin"

Mahkeme başkanı karakterinde, Dostoyevski, yirminci yüzyılda hümanizm ve totaliter eğilimler arasındaki dehşet verici bağlantıyı zekice önceden düşünüp ortaya koyar. İnsanlığın nihai sonu olarak fiziksel ıstırabın hafiflemesi peşine düşüldüğü zaman, insanın özgürlüğü, mülkiyeti ve çoğunlukla hayatı acımasızca merhametin sunağında kurban edilir. İnsanlara gösterilen deontolojik saygı hem ahlâkî özgürlüğün hem de özel mülkiyetin temelini oluşturur. Fakat yukarıda gördüğümüz gibi, insanlara karşı gösterilen anlamlı saygı, onların özgürce ve kendinden sorumlu olarak başarısız olmasına izin vermelidir. İsa'nın izin verdiği ve uğruna Engizisyon Mahkemesi Başkanı tarafından saldırıya uğradığı şey budur: "Ona çok fazla saygı göstererek, merhametli olmayı bırakmış gibi davrandın, zira sen ondan çok fazla şey talep ettin."

Sorumluluktan Feragat Etme

Son yıllardaki Amerika tarihi, büyük ölçüde, özgürlüğün ve tercih etmenin gerektirdiği sorumluluğu taşımaya gönülsüz olarak, özgürlüklerinden ve mülkiyetlerinden büyük payları maddî anlamda vaatlerde bulunan ulusal hükümete veren insanların tarihidir. Bu ülkede son zamanlardaki, ilâçların kamulaştırılması tartışması pek çok Amerikalının kendi hayatlarının ve refahlarının sorumluluğundan feragat ettiğini gösterir. Engizisyon Mahke-

mesi Başkanı figürü, devletçi, insancıl merhamet maskesi altındaki gizli, aldatıcı ve insanlıktan çıkarıcı yüzü ortaya koyar.

Özel mülkiyet kurumu bireyin dış dünyaya olan temel bağımlılığının farkına vararak, kişinin ahlâkî özgürlüğünü geliştirir ve korur. Bu maddî çevrenin zorla kabul ettirdiği sınırlar büyük oranda insanoğlunun seçim yaptığı koşullardan ve böylece insanoğlunun ahlâkî fail olma faaliyetini yürüttüğü koşullardan oluşur. Mülkiyetin sağladığı egemenlik alanı, insanın ahlâkî özerkliği için gerekli bir alandır. Mülkiyet her birey için diğer insanların ve devletin ahlâkî olarak müdahale eğiliminden bağımsız olmanın rahatlığını yaratır. Bu, yalnız olan bireyin, özgürlüğünü kendinden çalıp alan güçlere, kendi ahlâkî değerini/önemini bildirmesini sağlayan dayanak noktasıdır.

Çeviren: A. Zeynep Kopuzlu

Günümüz insanı, iktisadi etkinliklerinin ilkelerini ve kurallarını anlamakta oldukça zorlanıyor. "Piyasa Ekonomisi", onun için, ancak konunun uzmanlarının sırrına vakıf olabileceği bir dizi karmaşık kavramlar ve süreçler bütünü demek. Oysa, "fiyat-kar mekanizmaları"ndan "gerçek gelirlerdeki artış"a, "özelleştirme"den "anayasal ekonomi"ye kadar birçok kavramın doğru olarak anlaşılması hiç de zor değil. Üstelik bu, iktisadın ve iktisadi davranışın öneminin nihayet kavranmaya başlandığı bir ülkenin insanları için vazgeçilmez bir gereklilik. Temel Ekonomi, işte, piyasa ekonomisinin işleyişini belirleyen başlıca kavramları ve ilkeleri yalın bir dille sunarak büyük bir boşluğu dolduruyor. Ve ekonomiye ilişkin bilincimizi yeni gelişmelerle uyumlu bir hale getiriyor.

LiBeRtE

kitaplığınızda özgürlüğe yer açın...